

Впровадження соціально-педагогічних умов адаптації іноземних студентів до навчально-виховного середовища вищих навчальних закладів

У цій статті подається аналіз результатів експерименту, який дозволяє дійти висновку щодо ефективності процесу адаптації через взаємодію певних соціально-педагогічних умов та соціально-педагогічних технологій.

Ключові слова: адаптація, впровадження, іноземний студент, експеримент, соціально-педагогічні умови.

Вивчення процесу адаптації іноземних студентів до нового навчально-виховного середовища як соціально-педагогічної проблеми, теоретичний аналіз соціально-педагогічних умов у контексті підготовки спеціалістів для зарубіжних країн виявляється для нас достатньою і необхідною підставою для подальшого наукового пошуку. Відповідно до логіки наукового дослідження, подальші наукові кроки повинні розпочинатися у напрямку вивчення й аналізу реального стану адаптації іноземних студентів до вищого навчального закладу, до нової країни проживання.

Перш ніж безпосередньо розпочати діагностику процесу адаптації іноземних студентів, вважаємо за потрібне обґрунтувати та розробити категоріальну базу дослідження.

У педагогічній науці існує низка підходів до критеріїв оцінювання рівня адаптації студентів. Зазвичай, більшість дослідників за основу побудови сукупності критеріїв беруть таку ознаку, як мета навчання та, відповідно до цієї ознаки, формулюють виділені критерії. Такий підхід найбільш адекватно, на нашу думку, відображає задум дослідника, спрямований переважно на досягнення ефективності результату навчання. Нам здається доцільним прийняти таку точку зору, оскільки в цьому випадку наукова новизна має полягати не в будь-якому, навіть оригінальному трактуванні назви критеріїв, а в їхньому змісті.

У контексті моделювання процесу адаптації було обґрунтовано й визначено *критерії та показники адаптації* іноземних студентів до умов вищого навчального закладу: *соціально-педагогічний* (відображає самооцінку нової соціальної сфери, адаптивні характеристики, соціальну взаємодію із новим освітнім середовищем, комунікацію та спілкування); *соціально-психологічний* (характеризує пристосування іноземного студента до вищого навчального закладу як соціального інституту: за допомогою засобів спілкування студент може реалізувати свої потреби, знайти себе в соціальному середовищі; цей критерій відображає емоційний стан іноземних студентів, морально-психологічну атмосферу в академічній групі,

на факультеті, у гуртожитку); критерій *професійної адаптації* (характеризує мотиви вибору іноземними студентами їхньої майбутньої професії, оволодіння знаннями та навичками, які б повною мірою сприяли професійній підготовці іноземних студентів як висококласних спеціалістів); і нарешті, *фізіологічний* (самооцінка стану здоров'я, пов'язаного зі зміною клімату, функціональний стан, утвердження здорової життєдіяльності) [1, 2, 3, 4].

Усе це в сукупності дозволило виявити три рівні адаптації: *низький, середній і високий*. До *низького рівня* віднесено дезадаптованих іноземних студентів, з високим рівнем тривожності, обмеженістю спілкування; *середній рівень* адаптації іноземних студентів характеризує менш повну адаптацію; це студенти, які важко переносять зміни, хоча й намагаються пристосуватися до них; *високий рівень* – це повна і глибока адаптація, що характеризується наявністю адекватного рівня самооцінки, бажанням адаптуватися у новому середовищі, комунікабельністю.

Для дослідження ефективності дослідно-експериментальної роботи щодо перевірки соціально-педагогічних умов адаптації іноземних студентів із урахуванням узагальнення конструктів навчально-виховної роботи, було проведено експеримент, який охоплював студентів вищих навчальних закладів та викладачів, які є кураторами академічних груп. Відповідно до завдань дослідження, формувальний етап експерименту було здійснено на базі Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Харківського національного медичного університету та Харківської академії міського господарства протягом 2008–2010 рр. У процесі підготовки до експериментальної роботи було визначено кілька вибіркової сукупностей: 1) контрольна група (КГ), до якої ввійшли іноземні студенти 1 курсу названих вищих навчальних закладів у кількості 340 осіб набору 2008 року; 2) експериментальна група (ЕГ), до якої ввійшли студенти тих самих вищих навчальних закладів у кількості 210 осіб набору 2009 року; 3) викладачі, куратори цих вищих навчальних закладів у кількості 20 осіб, які виконували роль експертів.

Формувальний етап експерименту передбачав апробацію авторської моделі *процесу адаптації іноземних студентів*, її структури та соціально-педагогічних умов, які сприятимуть успішності й ефективності процесу адаптації іноземних студентів.

До змісту моделі включено *етапи* входження іноземного студента в нове соціальне середовище (підготовчий, основний, заключний), *механізми адаптації* (діяльність, спілкування, самосвідомість) та *соціально-педагогічні умови*. (табл. 1).

Процес соціально-педагогічної адаптації іноземних студентів до умов навчально-виховного середовища вищих навчальних закладів

стадії адаптації	академічна	пристосування іноземних студентів до нової для них системи навчання у ВНЗ, до особливостей навчально-виховного процесу «вживання» іноземних студентів в студентське середовище, вироблення особливого стилю поведінки в групі, на факультеті, змістовне, творче залучення іноземних студентів до обраної професії
	субкультурна	«вживання» іноземця в особливий світ студентської субкультури, сприйняття її цінностей та норм
	соціальна	залучення іноземного студента до нових соціальних функцій, засвоєння нових норм і цінностей, культури поведінки
	особистісна	завершення процесу самосприйняття, коли іноземний студент ідентифікує себе з особливою соціальною групою – студентством
етапи адаптації	підготовчий (початковий)	зовнішнє пристосування або орієнтовно-пристосувальна взаємодія (псевдоадаптація) іноземця і середовища
	основний	етап ціннісної та рольової адаптації, пристосування
	заключний	етап продуктивної взаємодії, трансформації в нове середовище
адаптаційні рівні	високий	повна і глибока адаптація, бажання пристосуватися до нових умов, комунікабельність (активноадаптивний адаптант)
	середній	менш повна адаптація (середньоадаптивний адаптант)
	низький	неглибока адаптація, яка спричиняє різні види дезадаптації (низькоадаптивний або неадаптивний адаптант)
механізми адаптації	діяльність (навчання)	активне пристосування до нового навчального середовища
	спілкування	розширення сфери спілкування та комунікативних зв'язків у вузівському колективі
	самосвідомість	формує ставлення іноземних студентів до іншоетнічного й навчального середовищ, допомагає адаптуватися у новому соціумі
соціально-педагогічні умови адаптації	педагогічний супровід, педагогіка співробітництва, організаційні, психологічні, методичні, міжкультурні умови	

Ефективність цієї моделі забезпечувалася комплексним упровадженням соціально-педагогічних умов у навчально-виховне середовище вищих навчальних закладів із врахуванням етапів та механізмів адаптації іноземних студентів до нового способу життя і навчання. При цьому дію соціально-педагогічних умов, які впливають на процес адаптації, було розподілено за *трьома рівнями*: *індивідуальний* (зниження відчуття напруженості та самотності, досягнення етапу впевненості; підвищення самооцінки; формування нового стилю мислення та спілкування); *рівень мікрогрупи* (мікросередовища), (уникнення конфліктних ситуацій всередині студентської групи, в гуртожитку; розширення кола спілкування; уміння сприймати нову систему цінностей, нову культуру; досягнення взаєморозуміння в академічній групі); *макросередовищний рівень* (досягнення стану узгодженості можливостей іноземних студентів з можливостями нового етносу, суспільства).

Результати експериментальної роботи доводять, що процес адаптації іноземних студентів до умов навчально-виховного середовища вищих навчальних закладів здійснювався шляхом реалізації зазначених вище соціально-педагогічних умов, які передбачали впровадження нових технологій та механізмів відповідно до вказаних критеріїв. За *соціально-педагогічним критерієм*, який включає самооцінку соціальної сфери, соціальної взаємодії, соціальної компетентності та комунікативність і спілкування, нами були розроблені відповідні соціально-педагогічні технології щодо дії соціально-педагогічних умов на трьох рівнях (індивідуальному, мікро- та макросередовищному). Дані нижченаведеної схеми наочно ілюструють соціально-педагогічні технології впровадження соціально-педагогічних умов адаптації іноземних студентів за соціально-педагогічним критерієм. (табл. 2).

Соціально-педагогічні технології впровадження соціально-педагогічних умов адаптації іноземних студентів за соціально-педагогічним критерієм

на індивідуальному рівні	здійснювалася робота Центрів соціально-педагогічної підтримки і допомоги іноземній молоді	надавалася інформативна, психологічна, соціальна, правова, консультативна допомога іноземним студентам
на мікрорівні	реалізовувалася корекційна програма «Подолання дезадаптованості іноземних студентів на початковому етапі навчання у вищих навчальних закладах»	основні напрямки : формування навчальних груп із врахуванням національних особливостей іноземних студентів; організація соціально-педагогічної допомоги; запобігання міжнаціональним конфліктам у групі; налагодження міжособистісних контактів
на рівні макросередовища		було організовано волонтерську діяльність українських студентів з метою ознайомлення іноземців з історією навчального закладу, міста, країни

Соціально-педагогічна технологія впровадження соціально-педагогічних умов на *індивідуальному рівні* передбачала роботу Центрів соціально-педагогічної підтримки і допомоги іноземній молоді, організованих у вищих навчальних закладах, які входили до експериментальної бази дослідження. Центри здійснювали інформативну, психологічну, соціальну, правову та матеріальну допомогу студентам. Особлива увага приділялася студентам азіатського регіону, які погано володіли як російською, так і англійською мовами; надавали консультативну допомогу студентам у разі виникнення конфліктних ситуацій та різноманітних труднощів як мовного, так і побутового характеру.

Соціально-педагогічна технологія впровадження соціально-педагогічних умов на *рівні мікро- і макросередовища* здійснювалася з метою попередження дезадаптованості іноземних студентів. Було реалізовано корекційну програму «Подолання дезадаптованості іноземних студентів на початковому етапі навчання у вищих навчальних закладах», основні напрями якої включали :

- формування навчальних груп із врахуванням національних особливостей іноземних студентів;
- організацію соціально-педагогічної допомоги іноземним студентам вищих навчальних закладів у процесі адаптації;
- організація волонтерської діяльності українських студентів з метою ознайомлення іноземних студентів із навчальним закладом, умовами проживання, містом, країною в цілому;
- запобігання міжнаціональним конфліктам у групі;
- здійснення групової корекційної та індивідуальної консультативної роботи з іноземними студентами.

Запропоновані форми роботи, безперечно, сприяли налагодженню міжособистісних контактів, формуванню навичок спілкування як на вербальному, так і на невербальному рівнях, уникненню конфліктних ситуацій.

Вивчення проблеми соціально-педагогічної адаптації іноземних студентів у процесі проживання і навчання в Україні проводилося на прикладі вибіркової статистичної сукупності методом анонімного анкетного опитування студентів, які навчалися у Центрі міжнародної освіти Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (ЦМО) у 2008/2009 навчальному році у 16 групах чотирьох напрямків навчання: 4 економічні, 4 гуманітарні, 4 медико-біологічні, 4 природничі групи. Всього опитано 100 студентів віком 17–30 років, громадян таких країн: Судан (2 %), Марокко (1 %), Китай (52 %), В'єтнам (3 %), Азербайджан (1 %), Туркменістан (25 %), Ліван (19 %), Сирія (3 %), Палестина (3 %), Лівія (2 %), Іран (2 %), Ірак (12 %), Йорданія (1 %). Домінуючим, як і на сьогоднішній день, є азіатський регіон.

Анонімне опитування проводилося за анкетами, розробленими автором цієї статті.

Під час анкетування іноземних студентів нами було отримано такі дані :

1. Ви вільно володієте російською мовою :

а) в магазині, лікарні, транспорті, на вулиці : «так» – 30 %, «ні» – 70 %;

б) в деканаті : «так» – 30 %, «ні» – 70 %;

в) у гуртожитку : «так» – 35 %, «ні» – 65 %.

2. У Вас є друзі або знайомі, з якими Ви розмовляєте російською мовою : «так» – 20 %, «ні» – 80 %.

3. Чи читаєте Ви російською мовою :

а) підручники : «так» – 25 %, «ні» – 75 %;

б) газети, журнали : «так» – 19 %, «ні» – 81 %.

4. Як проводите вільний час :

а) сплю, відпочиваю – 15 %; б) читаю – 14 %; в) слухаю музику – 20 %; г) відвідаю дискотеку, кафе – 10 %.

Оскільки сьогодні йдеться про викладання всіх навчальних предметів іноземним студентам українською мовою, то анкети були доповнені ще й такими запитаннями :

1. Вам подобається навчатися та жити в Україні : «так» – 86 %, «ні» – 14 %.

2. Вас цікавить життя українських студентів : «так» – 90 %, «ні» – 10 %.

3. Чи прагнете Ви вивчати українську мову : «так» – 15 %, «ні» – 85 %.

4. Вам подобається Ваша група : «так» – 90 %, «ні» – 10 %.

Отже, результати опитування свідчать про слабе знання російської мови, нерозуміння української мови й небажання іноземних студентів навчатися українською мовою, оскільки це вимагає більших зусиль у навчанні. Тобто, ми можемо говорити про високий дидактичний бар'єр, який відображає труднощі входження іноземця у нову педагогічну систему та ускладнює спілкування як у мікросередовищі, так і в побуті.

Таким чином, у цілому майже дві третини опитаних іноземних студентів на початковому етапі навчання потрапляють у так звану «групу ризику» і потребують цілеспрямованої соціально-педагогічної підтримки.

Безпосереднім завданням дослідження адаптації іноземних студентів до навчально-виховного середовища вищих навчальних закладів є визначення конкретних труднощів, з якими стикаються студенти, тривалості їхнього подолання, залежності того й іншого від різних особливостей особистості (статі, віку, матеріального становища, країни проживання тощо), і, нарешті, виявлення того, як позначається ефект неадаптованості на результатах навчального процесу.

Нами було здійснено спробу зібрати необхідні для вирішення цих завдань дані за допомогою опитування іноземних студентів ряду вищих

навчальних закладів Харкова (у 2008/2009 навчальному році нами було опитано 340 іноземних студентів трьох ВНЗ: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харківський національний медичний університет, Харківська академія міського господарства).

Більшість опитаних відзначили, що головна проблема – звикання до нової країни (мовний бар'єр), нової організації навчання (47,7 %) та великий обсяг самостійної роботи (39,3 %). Порівняно невелика кількість іноземних студентів, які вказали на труднощі пристосування до норм студентського життя (13,6 %), до самостійного життя поза сім'єю (26,2 %) та до особливостей життя в іншоетнічному середовищі (22,5 %). Незначна кількість опитаних вказали на матеріальні та побутові труднощі.

Отже, дані опитування показали, що проблема адаптації іноземних студентів переважно полягає у переборюванні труднощів, пов'язаних з новою організацією навчання та великим обсягом самостійної роботи.

Результати експерименту дозволяють дійти висновку про ефективність процесу адаптації через взаємодію певних соціально-педагогічних умов та соціально-педагогічних технологій.

Фактичні дані переконують, що після впровадження моделі соціально-педагогічної адаптації іноземних студентів до умов навчально-виховного середовища показники адаптованості збільшилися; соціально-педагогічні технології були ефективними, оскільки враховували психологічні особливості іноземних студентів, їхні адаптаційні механізми, стан здоров'я та вплив нового клімато-географічного середовища, побутові умови.

Таким чином, дослідно-експериментальна робота щодо забезпечення ефективності адаптації іноземних студентів, а також аналіз результатів на основі розроблених критеріїв показали стійку позитивну динаміку за окремими показниками та рівнем адаптації у цілому.

Література

1. Агаджанян Н. А. Изучение образа жизни, состояние здоровья и успеваемости студентов при интенсификации образовательного процесса / Н. А. Агаджанян, Т. Ш. Миннибаев, А. Е. Северин и др. // Санитария и гигиена. – 2005. – № 3. – С. 48–74.

2. Адаптация организма учащихся к учебной и физической нагрузкам / Под ред. А. Г. Хрипковой, М. В. Антроповой. – М., 1982. – 175 с.

3. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола : заг. ред. А. Й. Капської. – К., 2002. – 164 с.

4. Бодалев А. А. Об особенностях понимания преподавателем студента / А. А. Бодалев // Проблема адаптации студентов младших курсов к условиям вуза. – М., 1980. – С. 45–63.